

УДК 339.92(477)+355.01

DOI: 10.24144/2078-1431.2023.2(31).195–205

Наталія Гапак,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри
економіки і підприємництва ДВНЗ «УжНУ», с.н.с.
Закарпатського регіонального центру соціально-економічних
і регіональних досліджень НАН України

Оксана Іжик,

студентка 4 курсу (спеціальність 051 «Економіка») ДВНЗ «Ужгородський
національний університет»

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Міжнародна економічна інтеграція України є вкрай актуальною для стабільності та підвищення рівня економічного розвитку. Наразі – це один з пріоритетних напрямів зовнішньоекономічної політики країни. Навіть сьогодні, зі значними зруйнованими потужностями, Україна має потенціал для інтеграції у глобальну економіку. Розташування країни в центрі Європи, її природний і людський капітал, а також геополітичне значення створюють сприятливі умови для розвитку міжнародної співпраці.

У статті аналізуються основні угоди про вільну торгівлю, укладені Україною з іншими країнами. Розглядається динаміка показників експорту та імпорту як результат роботи зон вільної торгівлі.

Зони вільної торгівлі відіграють важливу роль у сприянні експорту та імпорту, що розширює можливості та потенціал для бізнесу. Зростання обсягів експорту та імпорту демонструє здатність України бути конкурентоспроможною на міжнародних ринках, а також забезпечує різноманітність вибору товарів та послуг. Умови теперішнього стану економіки України під час повномасштабного вторгнення Росії викликають складнощі в утриманні темпу розвитку економічної співпраці з країнами-партнерами в обсягах до лютого 2022 року. Враховуючи складність сучасних глобальних викликів, міжнародна економічна інтеграція є ключовим інструментом для забезпечення стабільності та розвитку України, сприяє покращенню її позицій на світовій арені.

Ключові слова: міжнародна економічна інтеграція, зона вільної торгівлі, експорт, імпорт, розвиток, економіка, кризовий період.

The International economic integration of Ukraine represents a prospect for stability and improvement in the level of economic development. Currently, it is a priority direction of the country's foreign economic policy. Ukraine possesses substantial potential for integration into the global economy. The country's central location in Europe, its natural and human capital, and its geopolitical significance create favourable conditions for the development of international cooperation. The article also delves into the analysis of major free trade agreements entered into by Ukraine with other countries. It considers the dynamics of export and import indicators as outcomes of the

free trade zone. Free trade zones play a crucial role in promoting both export and import, expanding opportunities and potential for businesses. The increase in export and import volumes demonstrates Ukraine's capability to be competitive in international markets, while also providing a diversity of choices for goods and services. The current state of Ukraine's economy, especially during ongoing conflicts, presents challenges in sustaining the pace of economic cooperation with partner countries until February 2022. Given the complexities of contemporary global challenges, international economic integration is a key instrument in ensuring Ukraine's stability and development, as well as improving its position on the world stage.

Key words: *internationaleconomic integration, free trade zone, export, import, development, economy, crisis period.*

Постановка проблеми. Основні засади зовнішньої політики України, затверджені на законодавчому рівні, демонструють її прагнення до її всеосяжної інтеграції у політичний, економічний, правовий європейський простір та повноправного членства в ЄС, а також у безпековому блоку НАТО [1]. У 2022р. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. І хоча, звісно, основним приводом до такого статусу саме зараз було повномасштабне вторгнення Росії, проте Україна наблизилася на ще один крок до мети, яка визначена її стратегією розвитку. Разом з тим, практичною реалізацією такої інтеграції є економічна інтеграція в рамках дії Угоди про вільну і всеосяжну зону вільної торгівлі як складової частини Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [2].

На сучасному етапі світова економіка характеризується поглибленням і посиленням інтеграційних процесів, які однозначно впливають на якість усіх інших форм міжнародних відносин. Конкретні форми економічної інтеграції залежать від економічного розвитку країн, традицій їх попередньої взаємодії в історичному і культурному плані. Економічна інтеграція для України є важливим фактором розвитку економічної безпеки та стійкості. Зони вільної торгівлі є найпоширенішим інструментом міжнародної економічної інтеграції, обов'язковим першопочатковим етапом у її процесі та відіграють важливу роль у підтримці економіки України в кризовий період під час повномасштабного вторгнення. Саме ця форма інтеграційних відносин також є головною формою взаємодії з країнами, з якими Україна має відповідні підписані угоди щодо міжнародної інтеграції. У зоні вільної торгівлі діє особливий торговельний режим для країн-учасниць, що передбачає усунення внутрішніх тарифів у торгівлі між країнами-підписантами та їх збереження в торгівлі з іншими країнами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням міжнародної економічної інтеграції України присвячені роботи таких українських дослідників, як В.М. Геєця, А.С. Гальчинського, Ю.В. Макогона, В.Р. Сіденко, І.З. Сторонянської та ін. Проте практична важливість та актуальність цієї сфери залишається вкрай нагальною щодо її успішної реалізації і потребує продовження аналізу.

Мета статті – визначити економічний ефект зон вільної торгівлі для України в розрізі співпраці до та після підписання угод про зони вільної

торгівлі з країнами-партнерами. При цьому досліджено статистичні дані Державної служби статистики України, сайту Дія. Бізнес, а також економічні показники і дані Міністерства економіки України.

Виклад основного матеріалу. Міжнародна економічна інтеграція, як явище, є важливою для будь-якої країни, що впливає на розвиток, міжнародні відносини та життя мільйонів людей по всьому світу. Цей процес передбачає глибоку взаємодію та співпрацю між державами з метою спільного економічного розвитку, підвищення життєвого рівня населення, зниження бар'єрів для торгівлі та інвестицій, а також досягнення стійкого росту.

Глобалізаційний процес у сфері торгівлі привів до настання ситуацій, де були встановлені мита, податки, збори та кількісні обмеження. Зона вільної торгівлі є однією з форм міжнародної інтеграції, під час якої країни-учасниці припиняють застосовувати митні збори, податки та обмеження у кількості товарів у взаємній торгівлі відповідно до угоди міжнародного характеру.

Зони вільної торгівлі мають як переваги, так і ризики. Переваги включають стимулювання економічного зростання, зменшення витрат на товари для споживачів, зростання іноземних інвестицій, доступ до нових технологій і скорочення державних витрат. Ризики включають посилення конкуренції для місцевих компаній, зниження надходжень до державного бюджету і збільшення залежності від іноземного виробника [3].

Набуття членства України в СОТ у 2008 році – це важлива подія для подальшої інтеграції української економіки у світову, що забезпечує певний передбачений режим для українських товарів та послуг у межах ринку СОТ.

Членство України в СОТ – це:

- можливість вільно торгувати товарами та послугами з 164 країнами-членами СОТ;
- доступ до наразі найефективнішої системи вирішення торговельних спорів;
- можливість укладення угод про вільну торгівлю з основними та перспективними торговельними партнерами.

Міжнародна економічна інтеграція для України на сьогоднішній день виступає важливим та актуальним кроком, який має визначальний вплив на економічний розвиток та міжнародні відносини країни в умовах глобалізації та постійних змін на світовому ринку.

Протягом всієї своєї новітньої історії Україна брала участь щонайменше у десяти угодах про створення зон вільної торгівлі із Грузією (1996 р. підписання угоди), Македонією (2001 р.), СНД (2012 р.), Європейською асоціацією вільної торгівлі (2012 р.), Чорногорією (2013 р.), ЄС (2016 р.), Канадою (2017 р.), Ізраїлем (2019 р.), Великобританією (2021 р.). Останньою стала угода з Туреччиною (2022 р.). Сфера угод про вільну торгівлю охоплює: товари, послуги, державні закупівлі та економічну інтеграцію з Європейським Союзом.

Таблиця 1

Зовнішня торгівля України товарами, тис. дол. США

Країна	2002		2012		2021		2022	
	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт
Грузія	57322,39	15835,15	540735,5	20004,6	436060,5	204922,7	249000	104000
Македонія	19847,11	535,16	13033,2	26201,4	120131,6	22293,6	0	...
Канада	41105,60	22538,26	107243,9	193046,7	160140,6	260560,8	106000	166600
Ізраїль	155438,43	50660,59	796370,2	266790,4	730932,1	225085	329 000	...
Великобританія	537043,63	263018,37	551421,2	1149469,8	1083237,1	1115215,1	439000	...
Чорногорія	...	...	5716,5	2982,2	6741,3	5908,8	8000	...

* ...дані відсутні

Джерело: розроблено авторами на основі [4]

Табл. 1 відображає зовнішню торгівлю країн-партнерів товарами у часовому ряді 2002-2022 років. Це дозволяє відстежити зміни в зовнішній торгівлі країн впродовж 20-річного періоду з інтервалом у 10 років. Загалом видно, що більшість країн відзначили збільшення як обсягу експорту, так і імпорту товарів за аналізований період. Це свідчить про зростання зовнішньої торгівлі між країнами-партнерами та Україною.

Експорт товарів з України поступово збільшувався завдяки підписанню угод про зони вільної торгівлі. Експорт з України до Грузії зростав протягом багатьох років і досяг піку у 2012 році, але після цього відбулося зниження. Експорт товарів до Чорногорії був на рівні 8000 тис. дол. у 2022 році, що показує позитивну динаміку у співпраці навіть у рік війни і важкого економічного стану. Торгівельна співпраця з Македонією у період з 2002 по 2012 залишалась майже на однаковому рівні, але у 2021 році обсяг експорту зріс у понад 9 разів порівняно з попереднім аналізованим періодом. Щодо Грузії та Ізраїлю, то вони схожі за тенденцією щодо обсягів зростання та спаду експорту, оскільки у 2012 році спостерігаються більші їхні значення, ніж у 2021 році. Також за характером схожа динаміка показників у ситуації щодо Канади та Великобританії. У 2002-2021 рр. простежується зростання експорту, тільки у 2022 р. маємо зменшення активності співпраці.

Угоди про зону вільної торгівлі (ЗВТ) також сприяли і збільшенню імпорту в Україну. Проте в цілому можна відзначити більший обсяг експорту, аніж імпорту. У період з 2002 по 2021 рік імпорт країн-партнерів поступово збільшувався, але у 2021 році показники зменшились, що можна пов'язати з пандемією Covid-19. Статистичні дані по імпорту у 2022 році відсутні для кількох країн. З наявних даних видно, що повномасштабне вторгнення Росії зменшило кількість імпорту з Грузії та Канади.

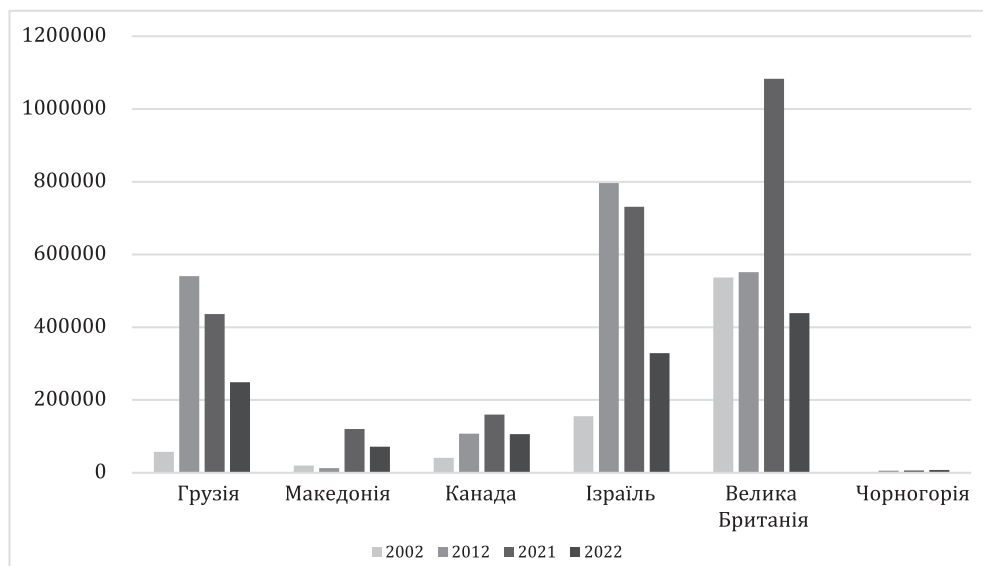

Рис. 1. Експорт товарів з України до країн-партнерів

Джерело: розроблено авторами на основі [4]

Угоди про вільну торгівлю (в плані імпорту товарів в Україну) важливі для економіки з кількох причин:

1) ЗВТ відмінюють або знижують митні тарифи на імпортовані товари з країн-партнерів. Імпортовані товари стають доступнішими і дешевшими для українських споживачів і підприємств;

2) ЗВТ забезпечують доступ до імпортованих товарів високої якості, які можуть не бути доступними на внутрішньому ринку, тобто сприяє покращенню вибору і якості товарів для споживачів;

3) розвиток промисловості та технологій: ЗВТ можуть сприяти передачі технологій та ноу-хау в Україну через імпорту обладнання, компонентів і технологічних рішень, що сприяє розвитку внутрішньої промисловості та підвищенню ефективності виробництва;

4) ЗВТ допомагають зменшити залежність від одного або обмеженого числа постачальників товарів та послуг.

УВТ є важливим інструментом для розвитку торгівлі та економіки України. Вони сприяють зростанню імпорту, збільшенню вибору товарів і послуг для українських споживачів і бізнесу, а також стимулюють підвищення конкурентоспроможності українських виробників.

Ізраїль вирізняється серед інших країн за вражаючим зростанням як обсягу експорту, так і імпорту товарів. У 2020 році основна частка в українському експорті до Ізраїлю належала зерновим (\$170 млн.), чорним металам (\$92,52 млн.), деревині (\$11, 23 млн.). Тенденція, яка простежується в Угоді, – значне зменшення розміру мита саме на промислові товари (до 80%) [5].

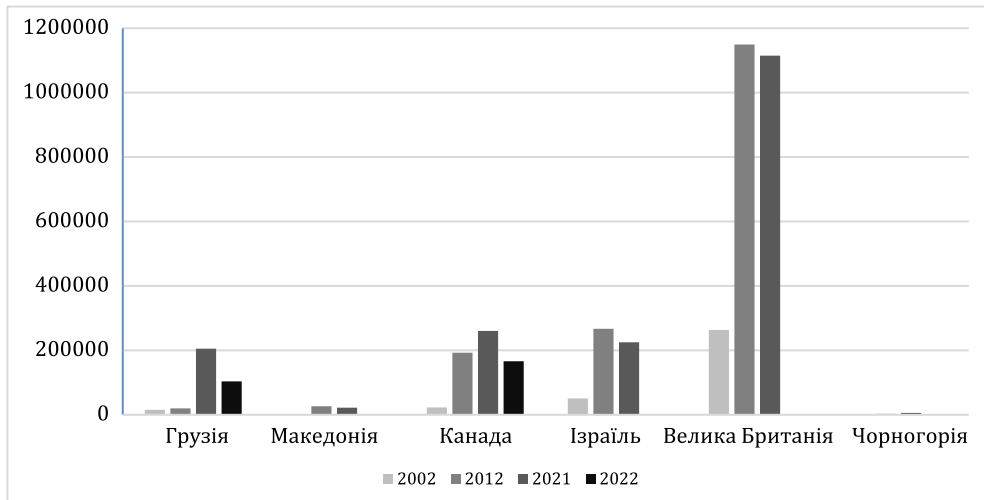

Рис. 2. Імпорт товарів країн-партнерів в Україну

Джерело: розроблено авторами на основі [4]

Завдяки угоді між Україною та Великобританією торгівля між нашими країнами збільшилася на 41,5%, або на 259,6 млн. дол. США, з початку функціонування зони вільної торгівлі. Така динаміка є беззаперечним аргументом на користь такої співпраці.

У табл. 2 можна відстежити, наскільки угоди про зону вільної торгівлі були важливими для економічної діяльності України та як вплинули на її інтеграцію в міжнародну економіку.

Таблиця 2

Експорт товарів з України

З ким угода про ЗВТ	Рік підписання	Експорт до підписання, тис. дол.	Експорт 2021р., тис. дол.	Темп зростання 2021/підпис., %	Середньорічне зростання, %
Грузія	1996	4670,3 (2001 р.)	436060,5	9336,88	466,84
Македонія	2001	183,2	120131,6	65645,68	3125,98
Чорногорія	2013	11181,1	6741,3	60,29	6,69
ЄС	2016	12249359,3	26777200	218,6	36,43
Канада	2017	40036,7	160140,6	399,9	79,98
Ізраїль	2019	49728,8	730932,1	661,58	220,5
ВБ	2021	666851,9	1083237,1	65,83	65,83

Джерело: розроблено авторами на основі [4]

Доцільно звернути увагу на середньорічне зростання обсягів експорту товарів з України. Оскільки угоди про зону вільної торгівлі з різними країнами були підписані в різні роки, то і темп зростання експорту у 2021

році щодо року перед підписанням угоди буде, очевидно, різним, оскільки для деяких країн така зона вже діяла з десятків років, а для деяких – лише кілька років, а то й один. Враховуючи це, з-поміж усіх вирізняються Грузія (466,84%), Македонія (3126%) та Ізраїль (220,5%). Слід зазначити, що для Грузії в розрахунок середньорічного темпу зростання експорту товарів було взято найдавніші доступні показники за офіційними статистичними даними – за 2001р. Разом з цим, давні економічні зв'язки з Грузією пов'язані ще й колишнім спільним економічним простором у радянські часи. Високими також є темпи середньорічного зростання експорту з Канадою та Великобританією. Проте очевидно, що найбільшими та найважливішими торговими партнерами України є ЄС та Великобританія (остання в т.ч. як колишній член ЄС), що видно з вартісних обсягів показників експорту.

За результатами складного 2022 року Україна експортувала свої товари та послуги до 233 країн та територій світу. Основними країнами-партнерами України є Польща, Румунія, Туреччина, Китай, Угорщина та Німеччина. Темпи зростання показників експорту у 2022 році є меншими, оскільки через повномасштабне вторгнення Росії кількість експорту з України скоротилась з 68079,6 до 44172,8 млн. дол. США, або на 35,1% у загальному обсязі. Серед партнерів по зоні вільної торгівлі з Чорногорією та ЄС спостерігалось зростання експорту відповідно на 21,3% та 4,2% (табл. 3).

Таблиця 3

Експорт України в умовах повномасштабного вторгнення

З ким угода про ЗВТ	2021	2022	2022/2021
Грузія	435400	248700	-42,9
Македонія	120100	72000	-40,1
Чорногорія	6700	8200	21,3
ЄС	26777200	27903200	4,2
Канада	160100	105900	-33,9
Ізраїль	731100	328700	-55,0
ВБ	1074800	439300	-59,1
Туреччина	4142600	2943600	-28,9

Джерело: розроблено авторами на основі [7]

Основними українськими регіонами-експортерами у 2022 році стали Київ (27,1% від експорту України), Дніпропетровська (12%), Львівська (7,2%), Одеська (5,6%) та Запорізька (5,5%) області [8].

З Туреччиною після підписання угоди про ЗВТ не відбулось збільшення експорту у зв'язку з тим, що угода була підписана напередодні вторгнення. Угода про зону вільної торгівлі між Україною і Туреччиною була парафована 3 лютого 2022 року прем'єр-міністром України і міні-

стром торгівлі Туреччини. Угода набуде чинності після ратифікації її парламентами обох країн та обміну ратифікаційними грамотами [8]. Україна виражає готовність прийняти необхідні заходи для здійснення ратифікації цієї Угоди про вільну торгівлю. Розглядається можливість розпочати переговори щодо перегляду цього документа у 2024 році. Узагальнити дію угоди можна буде хоча б через рік після її вступу в дію.

У 2022 році в експорті переважали зернові культури, жири й олії, чорні метали. У табл.4 показано, які основні експортні та імпорتنі позиції переважають у співпраці між Україною та країнами-підписантами угод про зони вільної торгівлі.

Таблиця 4

Експортні та імпорتنі позиції України в зонах вільної торгівлі

Країна	Рік підписання угоди	Основні експортні позиції	Основні імпорتنі позиції	Особливості на нинішній час
Грузія	1996	Фармацевтична продукція; реактори, котли, машини; тютюн	Алкогільні і безалкогільні напої та оцет; паливо-мінеральні; нафта, продукти її переробки; овочі	Використання ідентичних правил походження товарів у двосторонній торгівлі
Македонія	2001	Чорні метали; жири та олії; інші вироби з недорогоцінних металів	Фармацевтична продукція, електричні машини і устаткування, тютюнова сировина, овочі	
Чорногорія	2013	М'ясо та їстівні субпродукти; їстівні плоди та горіхи; жири та олії.	Порох і вибухові речовини; товари, придбані в портах; алкогільні та безалкогільні напої та оцет; літальні апарати; сіль, сірка	Скасування імпорتنих мит до нуля.
ЄС	2016	Зернові культури; жири та олії; чорні метали.	Обладнання, машини та інші товари з високим ступенем обробки	Тимчасова лібералізація торгівлі на період з 4.06.2022 по 5.06.2023
Канада	2017	Чорні метали; жири та олії; засоби наземного транспорту	Риби і ракоподібні; транспортні засоби; устаткування; фармацевтична продукція; літальні апарати	У травні 2022 року оголошено про скасування всіх звичних мит і тарифних квот на українську продукцію як спосіб підтримки України

Ізраїль	2019	Зернові культури; жири та олії; чорні метали	Реактори ядерні, котли, машини, обладнання і механічні пристрої; їх частини	Поетапне скасування ввізного мита на товари сільськогосподарського та промислового призначення
ВБ	2021	Насіння і плоди олійних рослин; електричні машини та обладнання; жири та олії	Реактори ядерні, котли, машини, обладнання і механічні пристрої; їх частини	Скасування всіх ввізних мит і тарифних квот на українську продукцію як спосіб підтримки України з травня 2022 року
Туреччина	2022	Зернові культури; жири та олії; насіння й плоди олійних рослин	Реактори ядерні, котли, машини, обладнання і механічні пристрої; їх частини	

Джерело: розроблено авторами на основі [7]

У західному та близькосхідному напрямку щодо експортних товарних позицій можна простежити однакові топ-3 позиції: зернові культури, жири та олії, а також чорні метали чи електричні машини/обладнання, наземний транспорт. Зрозуміло, що останні експортні позиції практично перестали постачатися, оскільки металургійні та багато машинобудівних підприємств були розгромлені або залишилися на окупованих територіях, тоді як потреба в транспортних засобах для внутрішнього забезпечення країни вкрай зросла. Все це, звісно, вплинуло та скорочення обсягів експортних поставок також і в рамках дії зон вільної торгівлі. З імпорту переважали реактори ядерні, котли, машини, обладнання і механічні пристрої.

У зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ в Україну ряд країн-партнерів підписали спрощення УВТ для підтримки функціонування економіки України. Наприклад, між Україною та ЄС був розроблений регламент з метою поглиблення торговельних відносин з ЄС та продовження експорту до інших країн світу. Регламентом передбачено: тимчасове призупинення дії всіх тарифів, тимчасове призупинення антидемпінгових мит на імпорт товарів походженням з України та тимчасове призупинення застосування глобальних захисних заходів щодо імпорту походженням з України. Розглядається питання про підписання договору про зону вільної торгівлі з ОАЕ.

Висновки. Угоди про зону вільної торгівлі, з одного боку, є найпростішим інструментом інтеграції країни до світової економіки, а з іншого – залишають повну свободу щодо формування зовнішньоекономічної політики з іншими економічними країнами-партнерами. Саме тому вони є найпоширенішою формою міжнародної економічної інтеграції, а також активним інструментом, який використовується Україною у зовнішньо-

торговельній політиці. Такі угоди сприяють економічному розвитку України, забезпечуючи доступ до іноземних ринків та нарощення внутрішнього виробництва. А це, в свою чергу, дає позитивний соціально-економічний ефект. Аналіз таких угод для України підтвердив, що після їх підписання з усіма партнерами спостерігається значне поживавлення торговельних взаємозв'язків. А вони є першою сходинкою до активізації співпраці між країнами. Для успішного розвитку зовнішньоекономічних відносин України важливими є стимулювання диверсифікації торгових партнерств, активна участь у міжнародних ініціативах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) : Закон України від 7 лютого 2019 р. № 2680-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19>
2. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. URL : http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=246581344&cat_id=223223535
3. Зона вільної торгівлі: що це таке на прикладі, які плюси та мінуси несе таке партнерство URL : <https://ucap.io/zona-vilnoyi-torgivli-shho-cze-take-na-prikladi-yaki-plyusy-ta-minusy-nese-take-partnerstvo/>
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Вільна торгівля з Ізраїлем: менше мита, більше торгових можливостей і експорту. URL: <https://eba.com.ua/vilna-torgivlya-z-izrayilem-menshe-myta-bilshe-torgovyh-mozhlyvostej-i-eksportu/>
6. Експорт України у 2022 році: головні тенденції, сектори та регіони. URL: https://export.gov.ua/news/4570-eksport_ukraini_u_2022_rotsi_golovni_tendentsii_sektori_ta_regioni
7. Дашбординг експорту України. URL: https://export.gov.ua/722-Dashbord_eksportu_ukraini
8. Україна узгодила з Туреччиною кроки щодо ратифікації угоди про ЗВТ. URL : <https://www.epravda.com.ua/news/2023/07/5/701918/>
9. Показники двосторонньої торгівлі товарами та послугами. URL : <https://georgia.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/torgovelnno-ekonomichne-spivrobotnictvo-mizh-ukrayinoyu-ta-gruziyeyu/pokazniki-dvostoronnoyi-torgivli-tovarami-ta-poslugami>
10. Офіційний сайт Міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
11. Мороз О.С. Міжнародна економічна інтеграція України: проблемні аспекти розвитку. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. Випуск 2 (19). С. 27-34. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/19_2019/06.pdf

REFERENCES

1. On making changes to the Constitution of Ukraine (regarding the state's strategic course towards full membership of Ukraine in the European Union and the North Atlantic Treaty Organization): Law of Ukraine № 2680-VIII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19>
2. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta Yevropeiskym Soiuzom [Association Agreement between Ukraine and the European Union]. Available at: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=246581344&cat_id=223223535
3. Zona vilnoi torhivli: shcho tse take na prykladi, yaki pliusy ta minusy nese take partnerstvo [Free trade zone: what is it by example, what are the pros and cons of such a partnership]. Available at: <https://ucap.io/zona-vilnoyi-torgivli-shho-cze-take-na-prykladi-yaki-plyusy-ta-minusy-nese-take-partnerstvo/>
4. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official website of the State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Vilna torhivlia z Izrailem: menshe myta, bilshe torhovykh mozhlyvostei i eksportu [Free trade with Israel: lower tariffs, more trade opportunities and exports]. Available at: <https://eba.com.ua/vilna-torgivlya-z-izrayilem-menshe-myta-bilshe-torgovyh-mozhlyvostej-i-eksportu/>
6. Eksport Ukrainy u 2022 rotsi: holovni tendentsii, sektory ta rehiony. [Export of Ukraine in 2022: main trends, sectors and regions]. Available at: https://export.gov.ua/news/4570-eksport_ukraini_u_2022_rotsi_golovni_tendentsii_sektori_ta_regioni
7. Dashbord eksportu Ukrainy. [Dashboard on export of Ukraine]. Available at: https://export.gov.ua/722-Dashbord_eksportu_ukraini
8. Ukraina uzghodyla z Turechchynoiu kroky shchodo ratyfikatsii uhody pro ZVT. [Ukraine has agreed with Turkey steps to ratify the FTA]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/07/5/701918/>
9. Pokaznyky dvostoronnoi torhivli tovaramy ta posluhamy [Indicators of bilateral trade in goods and services]. Available at: <https://georgia.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/torgovelnno-ekonomichne-spivrobitnictvo-mizh-ukrayinoyu-ta-gruziyeyu/pokazniki-dvostoronnoyi-torgivli-tovarami-ta-poslugami>
10. Ofitsiyni sait Ministerstva ekonomiky Ukrainy. [Official website of the Ministry of Economy of Ukraine]. Available at: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
11. Moroz O. (2019) Mizhnarodna ekonomichna intehratsiia Ukrainy: problemni aspekty rozvytku. [International economic integration of Ukraine: problematic aspects of development]. *EASTERN EUROPE: ECONOMY, BUSINESS AND MANAGEMENT*. no.2 (19), pp. 27-34. Available at: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/19_2019/06.pdf